

คนไทย/คนอื่น
ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย

ธงชัย วินิจจะกุล

ฟ้าเดียวกัน

นนทบุรี 2560

คนไทย/คนอื่น:

ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย

ธงชัย วินิจจะกุล

พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2560

ปกอ่อน จำนวน 3,000 เล่ม ราคา 300 บาท

ปกแข็ง จำนวน 500 เล่ม ราคา 400 บาท

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (ปกอ่อน) 978-616-7667-57-7

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (ปกแข็ง) 978-616-7667-56-0

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ธงชัย วินิจจะกุล.

คนไทย/คนอื่น.-- นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2560.

1. คตินิยมเชื้อชาติ. 2. ไทย--ปัญหาเชื้อชาติ. I. ชื่อเรื่อง.

248 หน้า.

305.8009593

บรรณาธิการบริหาร ชนาพล อีวสกุล

บรรณาธิการ อัญชลี มณีโรจน์

กองบรรณาธิการ สังคม จิรัชสกุล นฤมล กระจางคารารัตน์

บรรณาธิการ อัญชลี มณีโรจน์

ออกแบบปก/รูปเล่ม พรเฉลิมรัตน์ รัตนไตรภพ

บัญชี-สมาชิก จิราภรณ์ หิรัญบุรณะ วรุตม์ จักรวรรดี

สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน

81 ซอยรัตนวิบูลย์ 28 ถนนรัตนวิบูลย์ ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

กองบรรณาธิการ โทรศัพท์ 0-2965-6430 ฝ่ายขาย/สมาชิก โทรศัพท์/โทรสาร 0-2965-6414

อีเมล: sameskybooks@gmail.com เว็บไซต์: www.sameskybooks.net

พิมพ์ที่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์

จัดจำหน่าย: สายส่งศิลป์ไทย โทรศัพท์ 0-2225-9536-9

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย

อันตรายของลัทธิชาตินิยมไทย (กรณีเหตุการณ์รุนแรงที่ปัตตานี)

รัฐบาลกล่าวถูกต้องว่าโศกนาฏกรรมที่ปัตตานีมีหลายสาเหตุ ผลประโยชน์ตามชายแดน ยาเสพติด ขบวนการแบ่งแยกดินแดน เป็นต้น แต่สิ่งที่รัฐบาลพยายามทำให้คลุมเครือตลอดเวลา ทั้งๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ความตึงเครียด ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในดินแดนแถบนั้นมาตลอดร้อยปีที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ และการกดขี่ข่มเหงของรัฐไทยในกรุงเทพฯ มาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างน้อย

กล่าวอย่างรวบยอดก็คือ ปัญหาที่แท้จริงมาจากลัทธิชาตินิยมไทยที่มีลักษณะกดขี่ข่มเหง แคมยังรักษาอำนาจของตนไว้ด้วยการใช้ความรุนแรง และมาตรการสำคัญของชาตินิยมชนิดนี้คือ การปกปิดอำพรางประวัติศาสตร์อับลักษณ์ของชาติไทยอีกบทหนึ่ง

สาธารณชนไทยไม่มีทางเข้าใจวิกฤต ณ ชายแดนใต้สุดของประเทศไทย และปัญหาจะไม่มีทางได้รับการแก้ไขอย่างถึงรากยังขึ้น หากไม่เริ่มจากการเข้าใจประวัติศาสตร์อับลักษณ์บทนี้ และหากไม่ขจัดชาตินิยมที่กดขี่ข่มเหง

ลัทธิชาตินิยม

กล่าวอย่างกว้างที่สุด ลัทธิชาตินิยมคือ การถือมั่นพึงพอใจในอัตลักษณ์หรือตัวตนรวมหมู่ (collective identity) ชนิดหนึ่ง หากถือมั่นพอใจมากก็อาจกลายเป็นการยึดมั่นถือมั่นในตัวกูของกูชนิดหนึ่ง เรียกว่าหลง (ชาติพวก) ตัวเอง หากหลงหนักกว่านั้นก็อาจกลายเป็นความคลั่งชาติ

ความหลงพวกตัวเองที่เรารู้จักกันไป ได้แก่ สถาบันนิยม ซึ่งหากอาการหนักก็อาจนำไปสู่การยกพวกตีกัน หรือตามล้างแค้นเพื่อพวกพ้องร่วมสถาบัน เรามักไม่ค่อยคิดว่าลัทธิชาตินิยมคือความหลงประเภทเดียวกันกับสถาบันนิยม เพราะในสังคมไทยมักถือว่าชาตินิยมเป็นสิ่งดี แม้แต่นักวิชาการโดยทั่วไปยังมักอธิบายว่า “ชาตินิยมไม่ใช่ความคลั่งชาติ”, “รักชาติไม่เป็นไร อย่าคลั่งชาติแล้วกัน” เอาเข้าจริง ความต่างระหว่างความยึดมั่นทั้งหลายนี้เป็นปริมาณนิดเดียวเท่านั้น รักชาติ หลงชาติ คลั่งชาติจึงอาจเปลี่ยนไปมาฉับพลันแทบไม่ทันรู้ตัว แถมบ่อยครั้งเราอาจไม่รู้ตัวเลยว่า แคร์รัก หรือหลง หรือคลั่งเข้าแล้ว

ลัทธิชาตินิยมไทย คือ ความยึดมั่นถือมั่นหรือหลงความเป็นไทยว่าดีกว่าสูงส่งกว่า ประเสริฐกว่าอัตลักษณ์รวมหมู่อย่างอื่น ลัทธิชาตินิยมไทยหรือชาติใดก็ตาม จึงเป็นเรื่องของความเชื่อความศรัทธาที่สังคมหนึ่งบ่มเพาะปลูกฝังแก่สมาชิกรุ่นแล้วรุ่นเล่า เพื่อสร้างพลังทางสังคมของชุมชนนั้น ในแง่นี้ลัทธิชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ชนิดหนึ่ง คล้ายศาสนา ชาตินิยมจึงมีพลังด้านบวกสูงมากแบบเดียวกับศาสนา แต่ความหลงหรือคลั่งชาติก็มีอันตรายนัยนัยแบบเดียวกับศาสนา

นักประวัติศาสตร์บางกลุ่มเรียกลัทธิชาตินิยมว่าเป็น political religion หรือ sacralized politics ปัญหาเมื่ออยู่ว่าเราอาจไม่รู้ตัวเลยว่า แคร์รัก หรือหลง หรือคลั่งเข้าแล้ว

ความเป็นไทย

ปัญหาสำคัญกว่า ยากกว่า และก่อให้เกิดความหลงที่อันตรายกว่าก็คือ ความเป็นไทย (หรือชาติใด ๆ ก็ตาม) เป็นจินตภาพที่นิยามไม่ได้ กลับคลุมเครือสั่นไหวไปมาตลอดเวลา ชาตินิยมไทย (และชาติอื่นส่วนข้างมากในโลก) เอาดินแดนเป็นมูลฐานที่สมาชิกยึดมั่นร่วมกัน จากนั้นชาตินิยมไทยยังสร้างองค์ประกอบชนิดอื่น ๆ มาช่วยนิยามความเป็นไทยอีก ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษา ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ศาสนา (พุทธ) และชาติพันธุ์ (ไทย) เป็นต้น

องค์ประกอบทุกประการที่กล่าวมาดูเหมือนว่าง่าย ๆ ชัดเจนดี แต่แท้ที่จริงกลับคลุมเครือสั่นไหวมาตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดลัทธิชาตินิยมไทยขึ้นมา

ดินแดนของประเทศไทยปัจจุบัน หลายแห่งไม่ใช่ของสยามมาก่อน แต่ยึดเอาของคนอื่นเข้ามา หรือเป็นดินแดนที่หลายฝ่ายอ้างซ้อนทับกัน

ภาษาไทยกลางเพิ่งจะกลายเป็นมาตรฐานและกลายเป็นของ “กลาง” สำหรับทั้งชาติมาไม่เกิน 100 ปี ผู้คนจำนวนมากในดินแดนของไทยไม่ใช่ภาษาไทยกลาง

ศาสนาพุทธไม่ใช่เกณฑ์วัดความเป็นไทยที่ดัดนัก เพราะชาวไทยไม่จำเป็นต้องเป็นพุทธ

ชาติพันธุ์เป็นองค์ประกอบที่ล้นเหลือที่สุด เพราะไม่มีชาติพันธุ์ใดในโลกที่บริสุทธิ์นับแต่มนุษย์อพยพไปมา คน “ไทย” เป็นตัวอย่างหนึ่งของพันธุ์ผสมหรือพันธุ์ทางที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษหลายสายมากมาย

ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์เป็นความเชื่อ ซึ่งถึงที่สุดแล้วย่อมบังคับกันไม่ได้ ทว่าความแตกต่างคลุมเครือปรากฏตัวไม่ได้ด้วยข้อบังคับทางกฎหมาย

แม้ปัจจัยนิยามเหล่านี้จะคลุมเครือล้นเหลือ แต่กลับทรงอิทธิพลมาก เพราะความเชื่อเรื่องชาติเป็นภววิสัย ดำรงอยู่แน่นอนไม่พึงต้องสงสัย ดังนั้น ยังไงๆ ก็ต้องมีปัจจัยนิยามการดำรงอยู่ของชาติจนได้ กลายเป็นว่ายิ่งคลุมเครือยิ่งดี เพราะช่วยให้ผู้คนต่างความคิดต่างยุคสมัยสามารถสร้างนิยามใหม่ให้แก่ความเป็นชาติได้ ก่อให้เกิดพลวัต (Dynamism) ของลัทธิชาตินิยมไทย จินตภาพที่คลุมเครือและล้นเหลือไม่ใช่ความบกพร่อง แต่กลับเป็นภาวะปกติที่ทำให้ชาตินิยมไทย (และอื่นๆ) มีพลังต่อสมาชิกของชุมชนชาติที่แตกต่างหลากหลาย รวมถึงเกิดความหลงและคลั่งได้โดยไม่จำเป็นต้องคิดตรงกันแต่อย่างใด

ในเมื่อปัจจัยทุกอย่างที่ช่วยสร้างจินตภาพความเป็นไทยล้วนแต่คลุมเครือ กระบวนการทางสังคมที่ช่วยตอกย้ำว่า อะไรคือชาติ อะไรคือไทย จึงไม่ใช่การให้ความหมายตรงไปตรงมาว่าความเป็นไทยคืออะไร แต่กลับเป็นการนิยามด้านกลับว่าอะไรบ้าง อย่างไรบ้าง ไม่ใช่ความเป็นไทย

ลัทธิชาตินิยมดำรงอยู่ได้ด้วยนิยามด้านกลับ กล่าวคือ ในกระบวนการขัดแย้งกับความเป็นอื่นหรือศัตรูนี้เอง จะเกิดวาทกรรมที่ทำหน้าที่เสมือนขีดเส้นแบ่งระหว่างชาติเรา-ชาติอื่น จินตภาพของความเป็นชาติจึงปรากฏชัดขึ้นมา ในระยะยาวเส้นแบ่งนี้เคลื่อนไปมาเสมอ จึงเกิดพลวัตและสร้างความหลากหลายแก่ลัทธิชาตินิยม ดังนั้น ยังมีการขัดแย้งตอบโต้กับความเป็นอื่น ลัทธิชาตินิยมจะยิ่งเข้มแข็ง

อันตรายของลัทธิชาตินิยมไทย – ความเป็นอื่น

ความเป็นอื่นของลัทธิชาตินิยมไทยมีหลายประเภทและเปลี่ยนแปลงได้ ลัทธิชาตินิยมไทยถือว่ามี “ศัตรู” คู่ปรับเก่าอยู่ทางตะวันตก มี “น้อง” จอมยุ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ มีชาติที่ชอบก่อกวนไวกังไม่ได้อยู่ทางตะวันออก

ไทยมักคิดว่าตนเป็นประเทศเล็ก จึงต้องคบหาอย่างระแวดระวังกับมหาอำนาจ ซึ่งเราทั้งรักทั้งกลัว ทั้งชื่นชมและรังเกียจ ทำทีของไทยต่อจีน อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

จากยุคโบราณถึงปัจจุบันเป็นเช่นนี้ ความเป็นอื่นนำไปสู่นโยบายและท่าทีต่างๆ กันไป ต่อชาติอื่นเหล่านั้น

ภายในดินแดนของชาติไทยก็มีคนอื่นหรือพวกชนกลุ่มน้อยนานาชาติที่มักถือว่าไม่เป็นไทยเต็มตัว เช่น ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และภาษา (“ชาวเขา”, ชาวมลายู ฯลฯ) ชนกลุ่มน้อยทางศาสนา (มุสลิม ฯลฯ) และชนกลุ่มน้อยทางความคิด (พวกหัวรุนแรง พวกไม่รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นต้น)

ลัทธิชาตินิยมไทยรับมรดกจากรัฐสยามแต่โบราณที่ถือตนเป็นใหญ่เหนือคนอื่นในภูมิภาค (ยกเว้นพม่า) กล่าวคือ ภายใต้รัฐราชาธิราช สยามเป็นเจ้าพ่อรายใหญ่ที่บังคับรัฐเล็กๆ เข้ามาสวามิภักดิ์ ในยุคที่สยามสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ จึงปราบปรามและผนวกรัฐเล็กๆ รอบข้างมาเป็นส่วนหนึ่งของสยาม จากนั้นมารัฐไทยยึดถือว่าเอกภาพคือความมั่นคงของชาติ

ดังนั้น ท่าทีของรัฐไทยต่อความเป็นอื่นภายในประเทศ จึงเน้นการกดขี่ข่มเหงและพยายามกลืนให้เป็น “ไทย” (ดังที่กำกับคนลาวทางอีสาน คนเมืองทางเหนือ และคนจีนในเมืองต่างๆ ที่ไม่สำเร็จก็จะถูกจำกัดอยู่ในปริณิณของการความเป็นอื่นอย่างหมดพิสัยสง รักษาความเป็นอื่นต่อไปได้ตราบเท่าที่ไม่ทำลายความเป็นไทยของลัทธิชาตินิยม) ลัทธิชาตินิยมไทยมีลักษณะกดขี่ข่มเหงเป็นด้านหลักตลอดร้อยปีที่ผ่านมา เพราะมรดกของการถือตัวเป็นเจ้าใหญ่เหนือคนอื่นนี้เอง การเคารพต่อความแตกต่างเป็นด้านรองและมักมีอยู่เพื่อรอเวลาให้ความเป็นอื่นจางลงหรือถูกขจัดหมดไป

จริงอยู่ ลัทธิชาตินิยมไทยเกิดขึ้นในภาวะลัทธิล่าอาณานิคมขยายตัว ชาตินิยมไทยจึงเน้นที่การตอบโต้การคุกคามของผู้มารุกราน แต่ในเมื่ออำนาจรัฐของสยามไม่เคยถูกล้มล้างโดยจักรวรรดินิยม ลัทธิครองความเป็นเจ้าถือตนเองเป็นใหญ่เหนือผู้อื่นรอบๆ บ้าน และผู้อื่นภายในบ้านของตนเอง จึงไม่เคยถูกทำลายหรือลดทอนลงไป

สำนักประวัติศาสตร์ของลัทธิชาตินิยมไทย เน้นแต่การต่อสู้เพื่อรอดพ้นจากลัทธิล่าเมืองขึ้นของชาวตะวันตก แต่กลับปิดบังมองข้ามการกดขี่ข่มเหงต่อชนกลุ่มน้อยต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างอารยธรรมภายในดินแดนของสยาม

ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมไทยที่เชิดชูปรีชาสามารถของผู้นำที่พาชาติไทยรอดพ้นลัทธิอาณานิคม จึงเป็นประวัติศาสตร์ด้านเดียว ปิดบังราชาชาตินิยมที่สร้างชาติจากลัทธิครองความเป็นเจ้าเหนือรัฐอ่อนแอกว่า อาทิ ปัตตานี

ปัตตานีนอกประวัติศาสตร์ไทย

ประเด็นสำคัญพื้นฐานที่เราควรเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ปัตตานี มีดังนี้

1. ปัตตานีเป็นรัฐโบราณ มีอารยธรรมเก่าแก่กว่าสยามประมาณ 600-700 ปี
2. ปัตตานีเป็นเมืองท่าชายฝั่งขนาดกลาง เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าทางทะเลจากจีนสู่อาหรับตั้งแต่โบราณ แต่ไม่เคยเป็นเมืองท่าหรือรัฐที่มีอำนาจสูงครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างขวางไปกว่าคาบสมุทรมลายูตอนกลางด้านตะวันออก (ชายแดนใต้สุดของไทยปัจจุบันกับรัฐเหนือสุดของมาเลเซียปัจจุบัน) ประวัติศาสตร์ของปัตตานีจึงผูกพันขึ้นลงกับความเปลี่ยนแปลงของอารยธรรมในคาบสมุทรมลายูมากกว่าผูกพันกับรัฐสยาม ปัตตานีกลายเป็นมุสลิมในช่วงเดียวกับที่รัฐในคาบสมุทรรับอิทธิพลของอิสลาม

3. แม้ปัตตานีจะถูกกำราบตกเป็นประเทศราชของสยามบางครั้งนับจากปลายศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา แต่ประเทศราชต่างจากอาณานิคมสมัยใหม่ตรงที่ประเทศราชคือรัฐที่ยังคงมีอิสระ แต่ยอมรับอำนาจเหนือกว่าของรัฐอธิราช ประเทศราชมิใช่กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอธิราชอย่างที่เราเข้าใจกันผิดๆ โดยมาก ปัตตานีเพิ่งถูกปราบแล้วแบ่งแยกเป็นเสี่ยงๆ โดยกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 2 (ต้นศตวรรษที่ 19) นี้เอง และเพิ่งถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของสยามในปี 2445 นี้เอง

กล่าวอย่างสั้น ปัตตานีเป็นรัฐอิสระแต่อำนาจปานกลางมาตลอดพันกว่าปี เพิ่งจะกลายเป็นจังหวัดชายแดนใต้สุดของไทยเมื่อ 100 ปีหลังเท่านั้นเอง ถือว่าเป็นเวลาสั้นมาก ๆ สำหรับการผนวกหรือผสมกลมกลืน และไม่น่าแปลกใจเลยที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ลัทธิชาตินิยมปัตตานีและความต้องการเป็นอิสระจากสยามจึงเป็นเรื่องไม่น่าแปลกใจ

ยิ่งกว่านั้น นับแต่สยามผนวกปัตตานีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติสมัยใหม่ ชาตินิยมไทยใช้อำนาจส่วนกลางและกองกำลังที่เหนือกว่ามากในการรักษาปัตตานีไว้เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนไทย และใช้การบังคับข่มเหงจัดการกับวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งในเรื่องศาสนาและการศึกษา

ลัทธิชาตินิยมปัตตานีจึงต่างกับลัทธิชาตินิยมไทยตรงที่เป็นการต่อต้านการครอบงำ ทำนองเดียวกับลัทธิชาตินิยมของประเทศอาณานิคม ทำนองเดียวกับลัทธิชาตินิยมไทยเฉพาะด้านที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก

การต่อสู้ของผู้นำปัตตานี (หลายคนเป็นเชื้อสายราชาปัตตานีเก่า) จึงเทียบได้กับกษัตริย์และผู้นำสยามที่พาประเทศรอดพ้นเงื้อมมือตะวันตก เพียงแต่ผู้นำปัตตานีแพ้และไม่เคยหลุดพ้นจากเงื้อมมือสยาม

การเรียกผู้ที่ต่อสู้ต่อต้านการกดขี่ข่มเหงของสยามว่า “โจร” หรืออาชญากร จึงเป็นการดูหมิ่นอย่างรุนแรง แม้กระทั่งคำว่า “แบ่งแยกดินแดน” ก็สะท้อนทัศนคติของสยามในร้อยปีหลังนี้เองที่ถือว่าดินแดนปัตตานี (เก่า) เป็นของสยาม ในขณะที่นักชาตินิยมปัตตานีไม่เคยคิดว่าตนแบ่งแยกดินแดนใคร แต่เป็นการต่อสู้เพื่ออิสรภาพต่างหาก

นี่เป็นปัญหาโลกแตกที่ตกทอดมาจากระยะก่อตั้งรัฐชาติสมัยใหม่ของหลายประเทศในโลกปัจจุบัน แต่คนไทยมักไม่เข้าใจในแง่นี้ กลับทึกทักเอาง่ายๆ ว่าเป็นเรื่องของผู้ร้ายที่นิยมความรุนแรง

ปัตตานีนอกประวัติศาสตร์ไทย – ประวัติศาสตร์ไทยไม่มีปัตตานี

เครื่องมือสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์แบบกดขี่ข่มเหงคือ ความรู้ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ราชชาตินิยมของไทยนำเสนอแต่บุญบารมีปรีชาสามารถของกษัตริย์สยามตามทัศนะของเจ้ากรุงเทพฯ ชัยชนะและความสำเร็จตามทัศนะประวัติศาสตร์แบบนี้ รวมถึงความพ่ายแพ้และหายนะของรัฐอ่อนแอกว่ารอบชายแดนสยาม

การปราบปรามรัฐปัตตานี (เก่า) เมื่อต้นศตวรรษที่ 19 เรียกว่าเป็นการเข้าไปช่วยรักษาความสงบอันเกิดจากความขัดแย้งภายในปัตตานี (เก่า) แต่การฉวยโอกาสเข้าไปแทรกแซงแล้วแบ่งแยกปัตตานี (เก่า) เป็นเสี่ยงๆ คือการทำลายอำนาจของรัฐปัตตานีอิสระอย่างถาวร มีแต่เจ้ากรุงเทพฯ เท่านั้นที่เห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการ “รักษาความสงบ”

การผนวกครั้งหนึ่งของปัตตานี (เก่า) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยาม และยกอีกครั้งของปัตตานี (เก่า) ให้แก่อังกฤษไป ถูกบันทึกในประวัติศาสตร์ไทยว่าเป็นความสำเร็จที่ช่วยรักษาเอกราชของสยามไว้ได้ แต่ประวัติศาสตร์ไทยกลับไม่เคยช่วยให้คนไทยถูกคิดหามาถึงการสิ้นสุดของรัฐปัตตานี (เก่า)

ประวัติศาสตร์ปัตตานีไม่ลงรอยกับประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ความสัมพันธ์ในเหตุการณ์เดียวกันสื่อความหมายตรงข้ามสวนทางกันเสมอ ดังนั้น แม้ในระยะเวลาที่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเฟื่องฟู (นับจากต้นพุทธทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา) เรากลับแทบไม่พบการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ปัตตานี นักประวัติศาสตร์เองเน้นย้ำว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องเน้นความสัมพันธ์กับส่วนกลาง มิใช่ท้องถิ่นโดดๆ ทั้งๆ ที่การศึกษาเช่นนั้นอาจบิดเบือนประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวของตัวเอง (autonomous history) ของบริเวณที่ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ และบริเวณที่มีประวัติศาสตร์สวนทางกับประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย

ปัตตานีมีอดีตยาวนานกว่าสยามเสียอีก แต่กลับหาที่ทางไม่เจอในความรู้ประวัติศาสตร์ของคนไทย เพราะประวัติศาสตร์ปัตตานีจะเปิดเผยด้านอัตลักษณ์ของราชอาณาจักรไทย

ลองคิดว่าถ้าชาติไทยไม่มีอดีต คนไทยไม่มีอดีต ไม่มีประวัติศาสตร์ แต่กลับรู้จักอดีตของคนที่มาเป็นเจ้าเข้าครอง เรียนแต่ประวัติศาสตร์ของคนที่มาเป็นเจ้าเข้าครอง จะรู้ได้อย่างไร? สมมติว่าสยามตกเป็นอาณานิคม คนไทยจึงเรียนแต่ประวัติศาสตร์ว่าอังกฤษหรือฝรั่งเศสมีบุญคุณต่อชาติไทยมหันต์ ปัจจุบันของชาติไทยผูกพันผันแปรไปตามประวัติศาสตร์ของลอนดอนและปารีส จะรู้ได้อย่างไร?

ไม่เพียงแต่ปิดบังมองข้ามประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์แห่งชาติเท่านั้น ประวัติศาสตร์ยังอำพรางด้านลบหรืออัตลักษณ์ในอดีตด้วยการแปรการรุกรานข่มเหงผู้อื่นให้กลายเป็นความจำเป็นเพื่อรักษาเอกราช หรือกลายเป็นชัยชนะและความสำเร็จ

จิตสำนึกประวัติศาสตร์เช่นนี้จึงเป็นเชื้อแก่การจัดการความแตกต่างด้วยการกดขี่ข่มเหงชนกลุ่มน้อย เพราะคนไทยภายใต้ลัทธิชาตินิยมไทย ย่อมถือว่าเป็นความจำเป็นเพื่อรักษาเอกราชความมั่นคงของราชอาณาจักรไทย การใช้ความรุนแรงปราบปรามความขัดแย้ง จึงถือเป็นชัยชนะที่ควรเฉลิมฉลอง

วัฒนธรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของไทยเป็นวัฒนธรรมล้างสมอง (ในหลายแง่ไม่ต่างนักกับการล้างสมองในนิยายของจอร์จ ออร์เวล เรื่อง 1984) กล่าวคือ เลือกคัดตัดตอนบิดเบือนอำพรางอดีต สร้างความรู้ประวัติศาสตร์เพื่อรับใช้ลัทธิชาตินิยมไทย แม้สักประวัติศาสตร์มากมายจะยังทำงานทุกวันนี้ ส่วนมากเป็นการเสริมแต่งรายละเอียดอันวิจิตรพิสดาร ทว่าไม่แตะต้องโครงเรื่อง คุณค่า หรืออุดมการณ์หลักของลัทธิชาตินิยมไทย

ยิ่งรู้ประวัติศาสตร์ชนิดนี้มาก ยิ่งเรียนมากแต่ไร้วิจารณ์ญาณ ก็ยิ่งถอนตัวไม่ขึ้น วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของไทยไม่ส่งเสริมวิจารณ์ญาณ แทนที่จะยิ่งเรียนยิ่งฉลาด กลับยิ่งเรียนยิ่งถูกจองจำด้วยพันธนาการของลัทธิชาตินิยมไทย แทนที่จะยิ่งเรียนยิ่งมีวิญญานอิสระ

คนไทยไม่เคยถูกบ่มเพาะให้เผชิญหน้ากับประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยทัศนะหรือคุณค่าที่เลื่อมซ้อนจนถึงตรงข้ามกัน คนไทยเรียนรู้ประวัติศาสตร์ด้วยการเสพจนติด ไม่ใช่ด้วยวิจารณ์ญาณ

ข้ามให้พ้นลัทธิชาตินิยมไทย

เราไม่จำเป็นจะต้องเห็นด้วยกับลัทธิชาตินิยมปัตตานี และไม่ควรเห็นด้วยหรือเห็นใจปฏิบัติการรุนแรงใดๆ ที่กระทำต่อชาวพุทธ ชาวบ้านอื่นๆ อันเกิดจากทัศนคติที่เห็นชาวพุทธเป็นคนอื่น เป็นศัตรูของมุสลิมปัตตานีจนต้องข่มเหงรังแก ทัศนะนั้นนั้นกับแคบไร้สติไร้วิจารณ์ญาณพอๆ กับลัทธิชาตินิยมไทย และไม่ใช่ว่าแก้ปัญหาอย่างแน่นอน

แต่การแก้ปัญหาในระดับมหภาค จำเป็นต้องเริ่มที่ฝ่ายมีอำนาจเหนือกว่า ฝ่ายครอบงำกดขี่ข่มเหง ได้แก่ รัฐไทยและชาตินิยมไทยทั้งหลาย นักชาตินิยมไทยไม่เคยเข้าใจเลยว่าทำไมจึงเกิดความขัดแย้งเรื้อรังในชายแดนใต้สุด คนไทยทั่วไปส่วนใหญ่ไม่ใจกว้างพอจะยอมรับประวัติศาสตร์อับลักษณ์อีกบทหนึ่งของสยาม ไม่กล้ายอมรับว่าสยามกดขี่ข่มเหงคนอื่นตลอดร้อยปีที่ผ่านมา คนไทยส่วนข้างมากไม่เคยคิดว่า ชาวมุสลิมในปัตตานี (เก่า) ต่อสู้ไปทำไม

ประเทศไทยเปลี่ยนไปมากในระยะ 100 กว่าปี กระแสการต่อสู้เพื่ออิสระของปัตตานี (ลัทธิแบ่งแยกดินแดน) ถดถอยพลั้งลงมากใน 20 ปีที่ผ่านมา ชาวมุสลิมปัตตานีก็เหมือนกับชาวไทยอื่นๆ ทุกแห่งซึ่งต้องการชีวิตสันติสงบสุข แต่เขาไม่ต้องการถูกข่มเหงรังแก และต้องการความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนและเคารพในศาสนาของเขา เคารพในอารยธรรมเก่าแก่ของ “บ้าน” ของเขา

แต่ลัทธิชาตินิยมไทยไม่มีวันเข้าใจ เพราะเป็นชาตินิยมที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมและเป็นชาตินิยมของรัฐเจ้าพ่อโบราณที่วางตัวเป็นใหญ่ จึงมองปัญหาด้วยสายตาของผู้เป็นเจ้าของเจ้าเข้าครองตลอดเวลา

สถานการณ์ชายแดนใต้สุดจึงอยู่ในภาวะที่ปัตตานีคงไม่แยกเป็นอิสระ แต่กลับยังคงแปลกแยก ถูกจับตาควบคุม ถูกรังเกียจโดยสื่อมวลชนและรัฐด้วยถ้อยคำที่ชี้ชัดว่าไม่เคยเข้าใจชนกลุ่มน้อย ดังนั้น ทั้งตัวตนและบ้านของเขาจึงไม่เคยได้รับความเคารพจากคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย

ลัทธิชาตินิยมไทยเมื่อมีรัฐเผด็จการหนุนอยู่ ก็อาศัยกลไกรัฐในการกดขี่ข่มเหงความเป็นอื่น ครั้นเป็นประชาธิปไตย จึงเป็นประชาธิปไตยที่ไม่เคารพไม่ให้พื้นที่แก่เสียงข้างน้อย แต่กลับอิงแอบกับเสียงข้างมากเพื่อกดขี่บังคับเสียงข้างน้อยและความเป็นอื่น ฉวยโอกาสและใช้หลักประชาธิปไตยในทางที่ผิด (abuse) เพื่อก่อความอยุติธรรมของเสียงข้างมาก ฉวยใช้ข้ออ่อนของประชาธิปไตยเป็นใบอนุญาตให้เสียงข้างมากข่มเหงเสียงข้างน้อยและชนกลุ่มน้อย ไม่ต่างกับรัฐเผด็จการในอดีต ลัทธิ

ชาตินิยมไทยภายใต้เสื้อคลุมประชาธิปไตยจึงน่ากลัวและอันตราย แต่กลับมีลักษณะหลอกลวงยิ่งกว่าเดิม

เราคงได้ยินบ่อยๆ ว่าอดีตที่เจ็บปวดเป็นปัญหาผ่านไปแล้ว ควรปล่อยให้เป็นอดีตไป อย่าไปอ้างเอามาก่อปัญหาในปัจจุบันอีก นี่เป็นสามัญสำนึกที่ฟังดูเข้าท่า แต่นักชาตินิยมไทยไม่เคยปล่อยให้การเสียกรุง 2 ครั้งออกไปพ้นสำนึกปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. 2483 นักชาตินิยมไทยสนับสนุนการเรียกร้องดินแดนคืน (แบ่งแยกดินแดน?) จากอินโดจีนของฝรั่งเศส หรือส่งกองทัพเข้ายึดครองเชียงตุง ทั้งๆ ที่การได้เสียดินแดนเหล่านั้นเป็นอดีตไปแล้วทั้งนั้น ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมไทยปลุกฝังความเข้าใจผิด เลือกกดจำและอำพรางอดีต

ลัทธิชาตินิยมไทยเป็นอุดมการณ์ข้าชลาดและใจแคบ ไม่กล้าเผชิญหน้าอดีตที่ชาติไทยก่อกรรมทำเข็ญไว้ เอาแต่หลงระเหิดกับความสำเร็จรวมทั้งความสำเร็จที่เป็นหายนะของผู้อื่น เราควรปล่อยให้อดีตเป็นอดีตต่อเมื่อเรากล้าเผชิญหน้าอดีต สร้างความกระจ่างแก่คนปัจจุบันและรุ่นหลังให้เห็นทุกๆ ด้านของอดีต รวมทั้งอดีตอัปลักษณ์ของชาติไทยเอง

หากไม่ทำเช่นนี้ อดีตด้านเดียว อดีตที่เจ็บปวดการกบฏจะเป็นส่วนหนึ่งของการหลอกลวงตัวเอง คนไทยและความเป็นไทยจะจมปลักอยู่ในอวิชชาถึงหลักกึ่งต้นคล้ายเสพยากล่อมประสาท หากพอใจจะรู้เฉพาะประวัติศาสตร์แบบหลอกลวงตัวเอง ลัทธิชาตินิยมไทยจะคงโหดร้ายไม่ยกระดับพัฒนาพอที่จะโอบอุ้มความแตกต่างหรือสร้างสมานฉันท์ภายในชาติสมัยใหม่ คนไทยที่เติบโตมากับยากล่อมประสาทที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ไทยจะคงตื่นเงินเบาปัญญา ใจแคบ ขี้ชลาด หลงตัวเอง และโหดร้าย ประเทศไทยจะยังคงเป็นรัฐประชาชาติที่ขาดวุฒิภาวะ เพราะอาศัยคนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงปิดปากคนส่วนน้อย แทนที่จะรู้จักความปรองดองสมานฉันท์

ลัทธิชาตินิยมไทยก่อให้เกิดความสูญเสียมาเท่าไรแล้ว? ความตึงเครียดขัดแย้งในแถบชายแดนใต้สุดของประเทศไทยอาจไม่มีทางแก้ไขอย่างถึงที่สุด หากสังคมไทยไม่ก้าวข้ามพ้นชาตินิยมไทยที่เป็นอยู่ ภายใต้ลัทธิชาตินิยมไทยแบบนี้ คนไทยทุกคนมีโอกาสพอๆ กับที่จะเพลอนิดเดียวกลายเป็นอาชญากรหน้ามิดขึ้นมาใช้ความรุนแรงกับความเป็นอื่น

